

Pandemi Döneminde Küçük Aile Çiftçilerinin Sorunları Üzerine Nitel Bir Araştırma: Torbalı Örneği

Serpil ÜNAL KESTANE

Orcid no: <https://orcid.org/0000-0002-7520-7247>

DEÜ İzmir Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, İzmir

Esin CANDAN DEMİRKOL

Orcid no: <https://orcid.org/0000-0002-6419-9990>

DEÜ İzmir Meslek Yüksekokulu, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, İzmir

Özer KESTANE

Orcid no: <https://orcid.org/0000-0001-6092-2881>

DeÜ İzmir Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, İzmir

Makale Künyesi

Araştırma Makalesi /
Research Article

Sorumlu Yazar /
Corresponding Author
Esin CANDAN DEMİRKOL
esin.candan@deu.edu.tr

Geliş Tarihi / Received:
10.02.2022

Kabul Tarihi / Accepted:
07.06.2022

Tarım Ekonomisi Dergisi
Cilt: 28 Sayı: 1 Sayfa: 67-75
Turkish Journal of
Agricultural Economics
Volume: 28 Issue: 1 Page: 67-75

DOI 10.24181/tarekoder.1071228
JEL Classification: Q12, Q1, Q18

Özet

Amaç: Bu çalışma pandemi ile gündemimizde önemi artan tarım ve gıda politikalarının küçük üreticiyi nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlamıştır.

Tasarım/Methodoloji /Yaklaşım: Pandemi süreci devam ederken Torbalı’da üretim yapan küçük ölçekli aile çiftçilerinin bu yeni durum karşısında tutumlarını anlamak çalışmanın temel amacı olmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve Torbalının 10 köyünde 25 üretici ile “derinlemesine mülakat” görüşmesiyle elde edilen veriler karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: Pandemiden en çok sebze ve süt üreticilerinin etkilendiği, ancak asıl sorunun tarımdaki yapısal nedenler olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Özgünlük/Değer: Bu çalışma pandemi sürecinde gıda arz zincirinde oluşabilecek sorunların üstesinden gelmeye yardımcı olabilir

Anahtar kelimeler: Aile çiftçiliği, Pandemi, Torbalı

A Qualitative Research on The Problems of Small Family Farmers During The Pandemic Period: The Case of Torbalı

Abstract

Purpose: This study aims to explore the agricultural and food policies, which grew in importance in our agenda with the pandemic, affect the small producers.

Design/Methodology/Approach: The main purpose of the study is to find out the attitudes of small-scaled family farmers in Torbalı against the new situation occurred following the pandemic. In the study qualitative analysis method is used, and the data obtained through in-depth interviews with twenty-five producers in ten villages of Torbalı were comparatively analyzed and various findings were reached.

Findings: Mostly the vegetable producers and dairy farms are negatively affected from the pandemic, however, it is found that the main concern is the structural reasons in agriculture.

Originality/Value: This work will be necessary to be necessary in the chain of food intake in the pandemic.

Key words: Family, Farming, Pandemic, Torbalı

1.GİRİŞ

Tarih insanlığın yaşadığı zor zamanlarda sağlık hizmetleri ve gıdaya erişimin en önemli sorun olduğunu göstermiştir. (Covid-19) pandemisinde de tüm dünyada gıdaya erişimdeki aksamalar kaygıları artırmış, ülkeler bir yandan virüsle mücadele yollarını ararken diğer yandan gıda kıtlığı yaşanmaması konusunda çok çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır (Kayabaşı, 2020). (Covid-19) salgını ile tarım, beslenme, gıda güvencesi, gıda güvenliği konuları ülkelerin alması gereken önlemler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Bu süreçte korumacı tarım politikaları ve kendine yeterlilik konusu daha fazla gündem olmuş ve bundan sonra da olmaya devam edecektir (BDUTAEM, 2021).

Örneğin Rusya, 2020'nin Nisan ve Haziran ayları arasında buğday ihracatını kısıtlamış; Rusya, Ermenistan ve Kırgızistan gibi ülkeler soya fasulyesi ve soğan gibi sebzelerin ihracatına kota koymuş; Ukrayna karabuğday ihracatını belirli bir süre yasaklamış; Kolombiya, Güney Afrika gibi ülkelerde yeterli gıdaya erişim konusunda ciddi sorunlar yaşanmaya başlamıştır (Dahir A.L., 2020). Kamboçya, Hindistan ve Vietnam gibi ülkeler ise pirinç ihracatına yasak getirmiş; Honduras, Mısır, bakliyat ihracatını belirli bir süre durdurmuştur. Artan ticaret kısıtlamaları üzerine FAO dünyanın dört bir yanında gıda sıkıntısı baş gösterebileceği konusunda uyarılarda bulunmuştur (STM, 2020:8; TARDES, 2020). Diğer yandan (Covid-19) tedbirleri kapsamındaki ticaret kısıtlamaları, ulusal ve uluslararası tedarik zincirindeki aksamalar nedeniyle tarım girdileri ve işgücüne erişimi de etkilemiştir. Örneğin Çin, gübre sektörü konusunda önemli ölçüde etkilenmiştir ki, Çin dünyadaki gübre üretimi ve tüketimi konusunda en önemli aktörlerden biridir. Bunun yanı sıra insan hareketliliğindeki sınırlamalar ve kısıtlamalar birçok ülkede mevsimlik işgücü talep ve arzını etkilemiş, özellikle Avrupa Birliği içinde uygulanan seyahat yasakları ve Schengen Bölgesi'nin kapatılması, bazı Avrupa ülkelerinde meyve ve sebze sektörü için mevcut işgücünü önemli ölçüde azaltmıştır. Almanya, gıda kıtlığı olasılığını önlemek için ek 10.000 işsiz ve öğrenciyi tarıma çekmek isterken, İspanya tarımdaki mevcut iş gücü eksikliğini gidermek için ilave 80.000 göçmen ve işsiz çiftliklerde işe alınacağını bildirmiştir (BDUTAEM, 2021) İtalya'da birçok tarım faaliyeti genç göçmen işçilerce desteklenmiştir (Cortignani et al., 2020). Bu gibi gelişmeler sonucunda Dünya Bankası tarım girdi sıkıntısı konusunda uyarılarda bulunmak durumunda kalmıştır. Bu yaşananlardan sonra, tüm ülkeler açısından tarım politikalarında köklü değişikliklerin olacağı açıktır. Çünkü ülkelerin şu anki gündeminde tarımsal üretimin sürdürülebilirliği, tohum geliştirmesi ve iç kaynaklardan tedariki, gıda güvenliğinin sağlanmasının yanında tarımda teknolojik gelişmeler ve acil durum stokları gibi konular yer almaktadır (Arslan, 2020).

Ülkemizde de kapanan gıda işletmeleri ve restoranlar, okullar, aniden karar verilen sokağa çıkma yasakları, semt pazarlarında yaşanan sorunlar sebze üreticilerini zorlarken, hayvan ve hayvansal ürünlerin taşınması ve tam zamanında işlenmesinde de sıkıntılar yaşanmıştır. Türkiye'nin de tarımsal ürün satın aldığı bazı üretici ülkeler salgını gerekçe göstererek ihracatlarını kısma yoluna gitmektedir. Bu durum bu ürünlerde bir yandan spekülasyon riskini doğurmakta, diğer yandan “yerli üretimin” önemini bir kez daha göstermektedir (TARDES, 2020). Tüm bu yaşananlar dünyadaki gıda sisteminin sorgulanmasına neden olmuş, yaşanan sıkıntıların temelinde son derece merkezileştirilmiş gıda sisteminin varlığına dikkat çekilmiştir (STM, 2020). Yerel düzeyde dağıtılmış gıda sistemleri oluşturmanın bu tür kriz zamanlarında şoklara daha dayanıklı, esnek ve sürdürülebilirlik açısından daha fazla önem arz ettiği dile getirilmiştir. Daha kısa ve hızlı tedarik zinciri oluşturulması gerektiği, böyle bir yapının yerel halk için ekonomik fırsatlar yaratacağı da ifade edilen unsurlar arasındadır (STM, 2020). Tam da bu noktada küçük aile çiftçilerinin ve yerel üretimin önemi bir kez daha artmaktadır.

2.KÜÇÜKAİLE ÇİFTÇİLİĞİ

Aile çiftçiliği, bir aile tarafından yönetilen ve işletilen, kadınlar ve erkekler dâhil olmak üzere, ağırlıklı olarak ailesel iş gücüne dayalı tarım, ormancılık, balıkçılık, seracılık ve su ürünlerine yönelik üretim faaliyetlerini kapsar. (Garner and Campos, 2014) Aile çiftçiliği gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gıda üretimi sektöründe tarımın en etkin unsurlarından biridir (FAO, 2014). Küçük aile çiftçiliği konusunda genel kabul görmüş bir tanımlama yapmak çok kolay olmamakla birlikte, aile çiftçiliğinde en önemli unsurların aile işgücü olduğu, kararları aile bireylerinin verdiği, gelirin önemli bir kısmının tarımsal faaliyetten sağlandığı ve herhangi bir büyüklük sınırlamasının olmadığını söylemek mümkündür (FAO, 2014). Türkiye'de de tarım işletmeleri aile işgücü ağırlıklı bir yapıda üretim faaliyetlerine devam etmekte ve bu işletmelerin asıl geçim kaynağını tarım oluşturmaktadır (Keskin ve ark., 2017).

FAO'da yapılan bir çalışmaya göre aile çiftçiliği “tarım, orman, balıkçılık, su ürünleri ve doğaya bağlı üretimin aile tarafından yönetildiği, çoğunlukla aile sermayesi ile işletmedeki kadın ve erkeğin yer aldığı işgücüne dayalı olarak işletildiği faaliyetlerdir. Aile ve çiftlik birbiri ile ilişkili olup birlikte gelişmekte ve ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel fonksiyonları bir araya getirmektedir” şeklinde tanımlanmıştır (Kan ve Kan, 2020).

Literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda aile çiftçiliğinin tanımında yer alan ortak öğeleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Calus and Van Huylbroek, 2010):

- Aile çiftçiliğinde, işletme sahipliği ve yönetimi aile üyeleri ya da aile yakınlarının kontrolindedir.
- İşletmenin sahipliği ve yönetimi, aile içerisinde farklı kuşaklar arasında devredilmektedir.
- Üretimdeki işgücü, büyük oranda aile bireyleri tarafından gerçekleştirilmektedir.
- Üretimde kullanılan sermayenin büyük çoğunluğu, aile üyeleri tarafından sağlanmaktadır.
- Çiftlik gelirinin büyük çoğunluğu aileye kalmaktadır.
- İşletmenin sahipliğini akrabalık ve evlilik ilişkileri şekillendirir.
- Aile, genel olarak çiftlikte yaşamaktadır.

Aile çiftçiliğinin karar almada hızlı olması, gelecek nesillerin düşünülmesi, krizlere direnç göstermesi, bağımsızlık, yüksek motivasyon, iş yoğunluğu olması durumunda aile bireylerinin işlere yardım etmesi gibi unsurlar güçlü yönleri olarak ifade edilebilir. Zayıf yönleri ise sermayenin az olması, yetersiz ölçek ekonomisi, riski üstlenme, verasetteki güçlükler, uzmanlığın yerini genel bilginin almasıdır.

Bunlara ilave olarak Türkiye'deki aile işletmelerinin zayıf olduğu konuların başında ekonomik örgütlenmedeki başarısızlıklar gelmektedir. Kaynak ve hammadde temininde karşılaşılan sıkıntılar, nüfusun yaşlanması ve çocukların arazileri terk etmesi, eğitim ve finansman hizmetlerinin eksikliği ve erişim güçlükleri, fiyat oluşum süreçlerine az ya da hiç katılmama durumları aile çiftçiliğinin temel sorunları arasında yer almaktadır (Keskin ve ark., 2017).

Yılmaz ve ark.'nın (2020) yapmış olduğu bir çalışmada çiftçilerin yaşlanma eğiliminin artması, bununla birlikte nüfus artış hızının azalmasının kırsal alandaki başlıca sorunlardan biri olduğuna değinilmiş, bununla birlikte çiftçilerin yaklaşık %56'sının tarımsal faaliyetlere devam etmek istemedikleri, tarım sektörünün çocukları için bir gelecek oluşturmadığını düşündükleri de belirtilmiştir. Bu durum çiftçilerin tarımın geleceği konusundaki endişelerini ifade etmektedir.

Bankalara, politik kararlara ve diğer sektörlerle bağlı olunması nedeniyle ortaya çıkan sınırlamalar, küresel rekabet baskısı ve sınırların açılması, şehre göç, toplumun değişen değer yargısı, kadınların rollerinin tanınmasındaki yetersizlikler, ebeveynlerin beklentileri nedeniyle gelecek nesiller üzerindeki baskılar da aile çiftçiliğinin sınırlayıcı faktörleri olarak söylenebilir. Türkiye'de bugün küçük çiftçilerin pek çoğunun üretim girdilerini satın alabilmek için kurumsal ve kurumsal olmayan borçlanma ilişkisine girmek zorunda kalmaktadırlar. (Keyder ve Yenal, 2013; Önal ve Özalp, 2018; Özüurlu 2011). Borç alarak üretim yapan çiftçilerin iklimsel değişiklikler nedeniyle üretimlerinde yaşanabilecek kayıplar geçimlerini olumsuz etkilemekle kalmayıp, borçlarını geri ödeyememe sonucunu doğurabilir (Adaman ve ark., 2020).

Türkiye'de aile çiftçiliği konusunda genel olarak üretim maliyetlerinin yüksekliği, eğitim yetersizliği, örgütlenme yetersizliği ve mevcut örgütlerin pazarlamada etkili olamaması, kooperatif bilincinin ve aidiyet duygusunun yetersizliği, aile çiftçilerinin piyasadaki fiyat dalgalanmalarından aşırı etkilenmesi gibi konulardan kaynaklı sorunlar da yaşanmaktadır (Keskin ve ark., 2017). Tarım ve Gıda Raporuna göre (TÜSİAD, 2020) piyasa yapısı, araçlar ve tarımsal örgütlenme sorun olarak gündemde tutan ekonomik gelişmedeki tikanıklıktan çok gıda fiyatlarında oluşan dalgalanmalar, gıda fiyatlarındaki enflasyon sepetindeki gıdadışı ürünlere göre yüksek düzeyde seyretmesi, üreticilerin gelir kaybı ve gıda enflasyonudur.

Aile temelli tarım dünyadaki 608 milyon çiftliğin %90'ını oluşturduğu için en baskın tarım modelidir ve değer açısından da dünyadaki gıdanın çoğunu (%80'den fazlasını) aile işletmeleri üretmektedir (Brady et al., 2020; Kan ve Kan, 2020). Bu nedenle gıda güvenliği ve sürdürülebilir sağlıklı gıda sisteminin temelini oluşturmaktadır (Brady et al., 2020). Dolayısıyla rakamlar aile işletmelerinin önemini ortaya koyarken bunlar içerisinde önemli bölümü de küçük aile işletmesi şeklinde faaliyet göstermektedir (Yılmaz ve ark., 2020).

Bu nedenledir ki FAO aile çiftçilerini, "bilgelikleri ve dünyaya gösterdiği özen sayesinde, daha dengeli ve dirençli bir gezegen olan Sıfır Açlığa ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için ihtiyacımız olan değişimin temsilcileri" olarak tanımlamaktadır.

Covid-19 pandemisinin aile çiftçiliği ile uğraşan kesim üzerinde etkisi önemli derecede büyüktür. Örneğin pek çok ülkede tüketicilerin uzun raf ömrüne sahip gıda ürünlerine ve e ticarete yönelmeleri, e ticaret uygulamaları bulunmayan küçük aile çiftliklerini etkilemiştir. Bu dönemde meyve, bahçecilik ve diğer bozulabilir ürünlere ulaşamaması, talebin azalması ve fiyatların düşmesine yol açmıştır (Campolina et al., 2020). Fakat bu etki üretimin olmamasından ziyade pazara, girdiye ulaşamama nedeni ile gelir kaybı, genel ekonomik yapıdaki olumsuz etkilenme, sosyal güvenlik eksikliği gibi yapısal problemlerin ortaya çıkardığı sorunlar şeklindedir. Bu bağlamda aile çiftçiliği ile ilgili geçmiş politikaların etkisizliği sonucuna varmak mümkündür. Yeni Normal süreci ile alınan bu dersler ile daha etkin bir aile çiftçiliği politikası gerekmektedir. Pandemi sürecinden aile çiftçiliği/küçük tarım işletmelerinin etkilenmeleri genellikle yapısal sorunların varlığından ileri gelmektedir. Bu sorunlar çoğunlukla pazara ulaşmadaki sorunlar, hareketsizlik, ulaştırmadaki aksaklıklar, örgütlenme sorunu, sosyal güvenlik sorunu ve düşük gelir sorunu gibi yapısal problemlerden ileri gelmektedir (Kan ve Kan, 2020).

Bu çalışmada da dünya ve ülkemiz için ekonomik, sosyo kültürel ve en önemlisi de sürdürülebilirlik açısından oldukça önem arz eden küçük aile işletmeleri üzerinde pandeminin etkisi araştırılmıştır.

3.MATERYAL ve YÖNTEM

Bu araştırma 2021.KB.SOS.005 numaralı "Küçük Aile Çiftçilerinin E-Ticarete Uygunluğunun Araştırılmasında Ampirik Bir Çalışma: Torbalı Örneği" isimli Bilimsel Araştırma Projesinin sadece "pandemi" ile ilgili kısmını oluşturmaktadır. Çalışmanın alan araştırması için 87347630/42104268/610 kaydıyla etik izni alınmıştır. Araştırmada İzmir İli Torbalı İlçesine bağlı tarımsal faaliyette bulunan toplam 10 köyde küçük aile çiftçilerinin pandemi döneminde yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlarla baş etme yöntemleri önceden hazırlanan sorular kılavuzluğunda sistematik olarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın hedef kitlesi Torbalı ve civarında yaşayan küçük aile çiftçileridir. Toplamda 10 köyden 25 çiftçi ile Eylül – Aralık 2021 tarihleri arasında yüz yüze derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma geleneğine uygun olması açısından amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme seçilmiştir. Maksimum çeşitlilik örneklemesindeki amaç, göreceli olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekte çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 108). Bu çalışmada da çiftçilerin tarımdaki uğraşı alanları, yetiştirdikleri ürünler, buldukları köyler örneklemin çeşitliliğini vermektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Araştırmanın Örneklemi
Table 1. Sample of The Research

Köyler	Ana Geçim Kaynağı	Görüşülen Kişi Sayısı
Yeniköy	Tarım (Bitkisel Üretim)	1
Özbey	Tarım (Bitkisel Üretim)	3
Ahmetli	Tarım (Bitkisel Üretim)	2
Arsanlar	Tarım (Bitkisel Üretim)	3
Bozköy	Tarım (Bitkisel Üretim)	2
Karaot	Tarım (Bitkisel Üretim)	3
Çakırbeyli	Tarım (Bitkisel Üretim)	2
Dağkızılca	Tarım (Bitkisel Üretim)	2
Dağtekke	Tarım (Arıcılık)	2
Helvacı	Tarım (Hayvancılık)	3
Taşkesik	Tarım (Daha çok Hayvancılık, Bitkisel Üretim)	2
	Toplam	25

4.BULGULAR ve TARTIŞMA

Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda çiftçilerden elde edilen veriler öncelikle deşifre edilip çözümlenmeler yapılmış, bazı veriler sayısallaştırılarak frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Görüşmelerde yer alan ifadelerde benzer öğeler gruplandırılmış ve gruba uygun olarak temalandırılmıştır.

4.1.Araştırmanın Bulguları

Derinlemesine mülakatlar sonucunda elde edilen verilerin analiz ve yorumları neticesinde ulaşılan bulgular aşağıda yer almaktadır.

4.1.1.Çiftçilerin Demografik Özellikleri

Literatürde yer alan çiftçilerin özellikle yaş eğilimlerinin artması, nüfusun azalması, kentsel alana göçün yaşanması gibi bulgular bu araştırmada da doğrulanmaktadır. Çizelge 2 incelendiğinde görüşülen çiftçilerden 24'ünün erkek, 23'ünün evli, çoğunluğunun (10 kişi) yaş aralığının 46'dan fazla olduğu görülmektedir. Eğitim seviyelerine bakıldığında çoğunluğu (20 kişi) ilkökul mezundur. Çocuk sayısında ise eskiden rastladığımız çok çocuklu ailelerin oranının köylerde de azaldığını görmek mümkündür ki, görüşülen çiftçilerden 15'inin 2 çocuk sahibi olduğu ortaya çıkmıştır. 4 ve 5 çocuktan daha fazla çocuk sayısına sahip çiftçi sayısının 2 olduğu görülmektedir. Burada köylerimizdeki sosyo-demografik yapının değiştiği, artık doğan çocukların tarlada çalışacak işçi olarak düşünülmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim araştırmanın ilerleyen kısımlarında da çiftçi ailelerin çocuklarının çoğunun bu işi yapmadığı da görülmektedir. Ayrıca, görüşülen kişilerin çoğu (23 kişi) köyün yerlisi olup, 13 çiftçinin çiftçi bağ-kuru, 3'ünün esnaf bağ-kuru, 7'sinin SSK güvencesi olduğunu, 2 kişinin ise herhangi bir güvencesi olmadığını görmüştür.

Çizelge 2. Çiftçilerin Demografik Özellikleri

Table 2. Demographic Properties of the Farmers

Cinsiyet	Kadın	Erkek				
Frekans	1	24				
Medeni hal	Evli	Bekar				
Frekans	23	2				
Yaş	35-45	46-55	56 ve daha fazla			
Frekans	2	10	10			
Eğitim	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön lisans		
Frekans	20	1	2	1		
Çocuk Sayısı	0	1	2	3	4	5 ve daha fazla
Frekans	3	2	15	3	1	1
Köyün yerlisi/Göçmen	Yerli	Sonradan gelen				
Frekans	23	2				
Güvence	Çiftçi Bağ-kur	Esnaf Bağ-kur	SSK	Yok		
Frekans	13	3	7	2		

4.1.2. Üretim Alanı İle İlgili Bilgiler

Araştırmada çiftçilerin ekim alanları da merak konusu olmuştur, görüşülen çiftçilerin minimum ekim alanı 3,5 dönüm, maksimum 170 dönüm olduğu, çiftçi başına ortalama 53 dönüm alanın ekildiği belirtilmiştir (Çizelge 3). Ayrıca bu ekim yapılan alanların sahipliği sorulduğunda 15 çiftçi kendi tarlasını ekmekte, 7 çiftçi hem kendi tarlasını ekmekte hem de icar kullanmaktadır. 3 çiftçi ise bu soruya yanıt vermemiştir (Çizelge 4).

Çizelge 3. Ekilen Üretim Alanı

Table 3. Planted Land

Üretim Alanı	Dönüm
Minimum	3,5
Maksimum	170
Ortalama	53

Çizelge 4. Üretim Alanının Sahipliği

Table 4. Ownership of the Land

Kendisinin	15
Kendisinin ve icar	7
Belirtmemiş	3

4.1.3. Sözleşmeli Üretim

Görüşmeye katılan çiftçilerden sadece 3'ü sözleşmeli çiftçilik yaptığını ama sözleşmenin daha çok işletmeleri koruyan kurallar içerdiğini, çiftçiye bir faydası olmadığını belirtmişlerdir. Özellikle köylerin civarında bulunan salça fabrikaları ile domates üretimi konusunda sözleşme yapıldığı ifade edilmiştir. Diğer çiftçiler ise üretimlerinde sözleşme yapmadıklarını söylemişlerdir.

4.1.4. Aile İçindeki İşbölümü

Görüşülen 25 çiftçiden sadece 3 kişi eşinin ev işleri ile uğraşıp tarlaya inemediğini, 2 kişi eşlerinin fabrikada çalıştığını belirtmiştir. Geri kalan tüm çiftçiler tarla işlerinde karı koca tüm işleri birlikte yaptıklarını ifade etmişlerdir. Çocuklar konusunda ise neredeyse tüm çiftçilerin çocukları ya okumakta, ya fabrikalarda asgari ücret üzerinden çalışmaktadır.

4.1.5. Çiftçilerin Herhangi Bir Kooperatife Üyeliği

Görüşmeye katılan çiftçilerden 3'ü Tarım Kredi Kooperatifi, 3'ü Kalkınma Kooperatifi, arıcılıkla uğraşan bir kişi Torbalı Arıcılık Kooperatifi, bir kişi ise İzmir Arıcılık Kooperatifine üye olduklarını belirtmişlerdir (Çizelge 5). Çiftçilerden çoğunluğu aslında kooperatifin faydasına inanmaktadır fakat örgütlenemediklerini belirtmektedir. Geçmişte bu konuda özellikle Yeniköy, Özbey ve Karaot'taki çiftçiler çeşitli deneyimler yaşadıklarını, ancak çeşitli nedenlerden başarılı olamadıklarını söylemişlerdir. Özellikle Karaot ve Özbey'de görüşmeye katılan çiftçilerin örgütlenemediklerini, bu konuda profesyonel olan kişilerin köylüyü toparlaması ve köyün dışından birilerinin çiftçileri ikna edip, örgütlenmesinin daha doğru olacağını belirtmişlerdir. Özellikle Tire Süt Kooperatifi, Bayındır Çiçek Kooperatifi gibi güzel örneklere özindiklerini ancak bunu kendi başlarına yapamadıklarını dile getirmişlerdir.

Çizelge 5. Çiftçilerin Kooperatif Üyeliği

Table 5. Farmers' Membership of Cooperatives

Kooperatife Üyelik	Frekans
Yok	17
Tarım kredi koop.	3
Kalkınma Kooperatifi	3
Torbalı Arıcılık Kooperatifi	2
Toplam	25

4.1.6. Tarımsal Üretimde Yaşanan Sorunlar

Çiftçilere genel anlamda üretimlerinde su, elektrik, işgücü vb. konularda ne gibi sıkıntılar yaşadıkları sorulmuştur, alınan yanıtlar ilk ağızdan aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

Bitkisel Ürünlerde:

- Yağmur az olmaya devam ederse, su büyük problem olur. İklim de değişti, o da bizi zorluyor.
- Bu yıl işi çok sorun oldu. İyi ki Suriyeliler var, onlar olmasa tarlayı toplayamayacaktık. Bir de Urfa ve Mardin'den mevsimlik işçi geliyor.

- Ayrıca en büyük sıkıntımız elektrik parası ben ayda 5000-6000 TL elektrik parası ödüyorum. Hepsinden önemlisi şu an elektrik faturaları, gübre fiyatları da çok yüksek, su da bir sorun tabii.
 - Mazot, gübre, ilaç en büyük maliyet, havaların çok sıcak gitmesi de sıkıntı. Bu yüzden ben kışlık sebze ekimini geciktirdim. Su da çok büyük sıkıntı tabii.
 - Domuzlar sorun, işçi tutsam kurtarmıyor, sulama sistemimiz yok. İklimden dolayı verim yarı yarıya azaldı. Hava çok sıcak olunca üzümde hastalık oluşuyor. Çok soğuk olunca da verim düşüyor. Havalar bir soğuk, bir sıcak çok etkiliyor. İşçi köyde yok dışarıdan doğulu, Suriyeli getiriyoruz.
 - İklim çok büyük sorun, çiçeklenme döneminde sıcaklar vurunca çok etkileniyor ürün.
 - En çok elektrik parasından çekiyoruz. Gübre ve mazot da sorun.
 - İklim en büyük sorun, özellikle sıcak vurunca hastalıklar oluşuyor.
 - En önemlisi iklim, elektrik, gübre sorun, işçi yok.
 - İklim en büyük sorun, özellikle sıcak vurunca hastalıklar oluşuyor
 - Mazot, gübre, yem elektrik fiyatları çok yüksek. Su şimdilik var, ama çoğu yer susuz. Zeytincilikte 2 yılda bir veriyor. Yağmur olmayınca zeytin küçük kalıyor. Buruşuyor. Kuraklık en büyük sorun.
 - Herkesin sondaj yapma imkânı yok. Zeytin konusunda sıkıntılar var, hayvancılık da giderek azalıyor.
 - Aslında zeytini sürmemiz lazım, ama ot ilacı kullanmak istemediğimiz için sürüyoruz. İklimden dolayı yıllar da karıştı. Bir yıl 1,5 ton zeytinyağı alıyoruz. Zeytinin bolluk dönemi de değişiyor.
 - Girdi maliyetleri arttı, gübre mazot yükseldi, bu yıl zarar var.
 - İşçilik, elektrik, ilaç, gübre çok pahalı.
 - Kuraklık çok etkiledi.
 - En önemlisi pazar, işçi, sulama, depolama.
 - Gübrelemesi, ilaçlaması. Yatık tohum diye bir şey var. Toprakla buluşmayan tohum. Ürün vermiyor tamamen zarar. Eğer tohumu Tarım Kredi Kooperatifinden alsaydık zararımızı tanzim edeceklerdi. Ama biz tohumu dışarıdan aldık.
 - Sulu tarım yapamıyoruz. Su yok, doğa bozuldu, verim düştü.
 - Gübre mazot çok pahalı. Buğday üretmekten vazgeçildi.
 - Hobi bahçeleri tarıma çok zarar verdi. Herkes tel örgü çektii, biçerdöver girmiyor artık. Bu bahçelere gelenlerse gezgin artık, çiftçi değil. Zaten artık eken de yok, köylü üretmekten vazgeçti. Önceden çiftçilik gelirleri çoktu, artık gelir yok. Ortak yerler bitti, para çektii. Zeytin satan 2 senede bir veriyor. Bunu herkes biliyor. Köylüler toprak satıyor.
- Yukarıda görüldüğü gibi çiftçilerin verdikleri ifadelerle bakıldığında aslında tarımda en büyük sorunun “iklim” olduğu görülmektedir. Havaların olması gerekenden soğuk ya da sıcak olması üretilen bitkisel ürünleri etkilemekte, verim düşmekte, hastalıklar artmaktadır. İkinci sırada ise girdi maliyetlerinin yüksekliği söylenebilir. Özellikle elektrik faturalarındaki artış, ilaç, mazot, gübre fiyatlarının artması çiftçilerin yaşadığı sıkıntılar arasında yer almaktadır. Bir diğer sorunun ise işçilik olduğunu söylemek mümkündür. Köylerdeki nüfusun azalması tarlada çalışacak işçiye ihtiyacı artırmıştır. Köylüler Suriyeliler ve mevsimlik işçilerle bu sorunu aşmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. BDUTEAM'in (2020) Konya'da yapmış olduğu araştırmada da yabancı işgücü bulmada çiftçilerin sıkıntı yaşadıkları ve Suriyeli ve Afgan işçilere yöneldikleri belirtilmiştir. Aynı durum Torbalı ve civarındaki çiftçilerde de görüldüğü için bu sorunun ülkemizdeki tarımsal üretimde genel bir sorun olduğu ifade edilebilir. Ayrıca bir sebze üretiminde bir kadın işçinin yevmiyesinin yaklaşık 6 saat için 124 TL olduğunu, bunun da kendilerini çok zorladığını belirtmişlerdir. Son dönemlerde oldukça tartışılan hobi bahçelerinin de tarıma zarar verdiği bu araştırmada dile getirilmiştir. Çiftçilerin bu bahçeler nedeniyle tarım arazilerinin bölünmesinden oldukça şikâyetçi oldukları belirtilmiştir. Az sayıda da olsa ifade edilen bir diğer sorun, özellikle sebze yetiştiriciliğinde tohum bulunamaması, ya da bulunan tohumun ürün vermemesidir. Ayrıca domuzların çokluğu da genel bir sıkıntı olarak dile getirilmiştir.
- Hayvancılıkla uğraşan çiftçilerde en fazla sayının 26 inek ve 30 koyun olduğu görülmüştür. Çoğunluğu hayvanlarını sattığını belirtmiştir. Hayvancılıkta yaşadıkları sıkıntıları ise aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:
- Güdecek mera kalmadı.
 - Bıraktık, bakacak kişi yok.
 - Eskiden ineklerim vardı, 12-25 arasında süt üretmek içindi, sattım.
 - 8 ineğim vardı sattım, ama koyun üreteceğim.
 - Koyun güdebilmek çok iyi, sadece kurbanlık satışı yapıyoruz. Süt yok. Keçileri millet bitirdi.
 - 30 sene inekçilik yaptım, sonra bıraktım da zengin oldum. Maliyetler çok yüksek. Köyde bile yumurta, tavuk her şey marketten.
 - Güdemiyoruz.
 - İşçilik istiyor.
 - Yem pahalı, süt ucuz
 - Hayvancılığı bıraktık, giderlerle baş edemiyoruz.
 - Bitti. Hayvana vakit ayıramayız. Hayvancılıkta süt ucuz, yem çok pahalı, saman yok, mera yok...
 - Pazarlaması, üretimi, maliyetleri, iklim hepsi sorun. Yemin çuvalı 200 tl, hayvancılık temelli bitti.
 - Saman bulamıyoruz, yem fiyatları çok yüksek.

Yukarıda çiftçilerin ifadelerine bakıldığında hayvancılıktaki sorunların en başında yine yem maliyetlerinin artması gelmektedir. Bunun dışında saman bulunamaması, artık yeterli meranın kalmaması ve işçilik de hayvancılıkta yaşanan sıkıntıların başında yer almaktadır.

Arıcılık:

- Arıları yaz dönemi çiçek olan yerlere 2-2,5 aylığına götürüyoruz. Bu çok masraflı bir iş. Mevsimler artık çok değişti, ne yazlar yaz, ne kışlar kış, arıların çalışma zamanları değişti. Mayısta açılacak arı geçen sene Haziranda açıldı, bu da 1 ay ek maliyet demek.
- Tarım ilaçlarından çok zarar görüyoruz. Ayrıca devlet arıcıları denetlemeli, hırsızları yakalamalı, biz arıcılar en çok bu konularda şikâyetçiyiz.

Arıcılıkla uğraşan çiftçilere göre ise yine en büyük sıkıntının iklim olduğu görülmektedir. Ayrıca tarım ilaçları ve bal üretiminde etik olmayan davranışların da üretimde sıkıntılara yol açtığı, halkın üreticilere güvenin azalttığı ifade edilmiştir.

4.1.7. Pandeminin Tarımsal Üretim Etkisi

Bu araştırmanın ana konusu pandeminin tarımsal üretimi nasıl etkilediğiydi. Görüşülen çiftçilere bu soru yöneltildiğinde tıpkı ülkemizin genel durumunda olduğu gibi tarımsal üretimde de çiftçilerin pandemiden farklı şekillerde ve yönlerde etkilendiği görülmüştür. Genel anlamda pandeminin ilk zamanlarında uygulanan kısıtlamalardan çiftçiler de etkilenmiş, ancak çok kısa bir süre sonra tarımsal üretim yapanlara bu kısıtlamaların kaldırılması ile üretim rahatlamıştır.

Bitkisel üretimde zeytin, incir, pamuk, mısır eken çiftçilerin çok fazla etkilenmediği, ancak sebze ve hayvancılıkla uğraşanların ise oldukça olumsuz etkilendiği görülmüştür. Özellikle süt ve süt ürünleri üreten çiftçiler restoranlar, oteller, kafeler ve plajların kapanmasının kendileri açısından zor olduğunu, sütü toplayamadıklarını, toplanan sütü alıcılara ulaştıramadıklarını ifade etmişlerdir. Sebze üreticileri de pandemiden oldukça etkilendiklerini belirtmişlerdir. Özellikle üreticiler yerel pazarların kapanması ya da hafta sonu pazarlarının hafta içine alınması nedeniyle sabit alıcılarını kaybettiklerini belirtmişlerdir. Hale ya da pazarcılara ulaşamadıklarını, sözleşmeli üretim yapan domates üreticilerinin işletmelerin insafına kaldıklarını, çoğu mahsulün tarlada kaldığını, büyük marketlerin bu durumdan yararlanarak çok düşük fiyatlardan ürün aldığını bunun da kendilerini zarara uğrattığını ifade etmişlerdir. Ayrıca pandemi koşullarının zaten artan girdi maliyetlerinin daha da artmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Arıcılıkla uğraşan çiftçiler ise yine bazı müşterilerine ulaşamadıklarını ancak internet ya da telefonla aldıkları siparişlerin kendilerini rahatlattığını ifade etmişlerdir.

4.1.8. Pandemi Döneminde Ürünün Dağıtım ve Pazarlama Sürecinde Yaşananlar

Çiftçilere ayrıca pandemi döneminde ürünün dağıtım ve pazarlanması konusunda neler yaşandığı da sorulmuştur. Yukarıda da değinildiği gibi pandeminin ilk dönemlerinde yaşanan belirsizliklerin ve kısıtlamaların tüketimini yavaşlattığı, sürekli müşterilerle iletişimin koptuğunu bu nedenle ürünlerin hem dağıtım hem de pazarlanmasında sorunlar yaşandığını belirtmişlerdir. Ancak daha sonra bu belirsizlik ortamının azalması ve çiftçiye ve tarımsal üretime getirilen kolaylıkların hem dağıtım hem de pazarlamayı rahatlattığını belirtmişlerdir. Yine zeytin, incir, tahıl, mısır ve pamuk ekimi yapan çiftçiler bu alanlarda da bir sıkıntı yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle incir üreticileri, incirin hurdasının bile çok kar getirdiğini ifade etmişlerdir.

4.1.9. Pandeminin Üretilen Ürün Kararlarına Etkileri

Yapılan araştırmada özellikle sebze yetiştiriciliğinde bir sonraki aşamada hangi ürünün üretileceğine çiftçilerin nasıl karar verdiği ve pandeminin bu karara etkisinin olup olmadığı da öğrenilmeye çalışılmıştır.

Çiftçiler pandeminin bir sonraki aşamada üretecekleri ürün kararına çok bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir. Köylerde incir, üzüm, mısır, pamuk, zeytin yetiştirenlerde bir değişme olmamakla birlikte sebze yetiştiriciliğinde bulunanların çoğu tarlayı bölerek yazlık ve kışlık iki ya da üç çeşit sebze yetiştirdiklerini böylece riski böldüklerini ifade etmişlerdir. Diğer çiftçiler ise “kendi kafamıza göre ekim yapıyoruz, araçların istedikleri ürünleri ekiyoruz, bulduğumuz fidana göre ekim yapıyoruz” şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Burada aslında sebze yetiştiren çiftçilerin bir pazar araştırması yapmadığı, ya gelen talepler üzerine ya da kendilerine göre ekim yaptığı görülmektedir.

4.1.10. Pandemi Sizce Daha Ne Kadar Sürer?

Araştırmada Torbalı civarında üretim yapan çiftçilerin pandeminin süresi konusundaki düşünceleri de alınmak istenmiştir. Bunun için çiftçilere “Pandemi sizce daha ne kadar sürer?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Çiftçilerin neredeyse tamamı pandeminin kısa sürede bitmeyeceği konusunda hemfikirdir. Çiftçiler ortalama 3-4 yıl daha bu sürecin devam edeceğini düşünmektedir.

Bu düşünceler doğrultusunda çiftçilere yöneltilen “Peki daha uzun sürerse ne gibi önlemler almayı düşünüyorsunuz?” şeklindeki bir diğer soruya yanıtları ise çok da doyurucu olmamıştır. Çiftçiler herhangi bir önlem almadıklarını, sadece sebze üreticileri pandemiden dolayı değil ama genel ekonomik sıkıntılardan tarlaya zaten farklı türlerde ürün ekerek riski dağıttıklarını, başka da yapabilecek bir şeyleri olmadığını belirtmişlerdir. Pek çok çiftçi her şeyin aynı şekilde devam edeceğini belirtmiştir.

5.SONUÇ

Torbalı ve civarındaki köylerde toplam 25 küçük aile çiftçisiyle yüz yüze yapılan derinlemesine mülakatlar sonucunda çiftçilerin çoğunluğunun ilköğretim mezunu, yaş eğiliminin giderek arttığı (46 yaş ve üstününün çoğunlukta olduğu), çoğunluğunun evli ve 2 çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'deki köylerin demografik yapısının giderek değiştiğini, maalesef daha eğitilmiş ve genç nüfusun köylerde yer almadığını göstermektedir. Görüşme yapılan köylerdeki gençler ya okumakta, ya da asgari ücretler fabrikalarda çalışmaktadırlar. Çoğu çiftçi kendi topraklarını ekmekte ve sözleşmeli üretime inmadıkları için yapmamaktadır. Çiftçiler tarla işlerinde karı koca birlikte çalışmakta, çoğunluğunun ise (17 kişi) bir kooperatife üyeliği bulunmamaktadır. Bu durum çiftçilerde örgütlenme konusunda ve büyük işletmelerle rekabette güçsüz kalmalarına neden olmaktadır.

Çiftçilerin verdikleri ifadelerle göre tarımda yapısal sorunlar söz konusudur, ancak iklim sorunu en büyük sorun olarak dile getirilmektedir. Bunun dışında ülkemizin genelindeki üreticilerde olduğu gibi girdi fiyatlarındaki aşırı yükseklik, tarımdaki nüfusun yaşlanması ve yabancı işçi bulmadaki sıkıntılar da önemli sorunlar arasındadır. Ayrıca sebze yetiştiriciliğinde tohum bulunamaması ya da bulunan tohumun verimsizliği ile hobi bahçeleri de görüşmeye katılan çiftçilerin belirttikleri sıkıntılar arasında yer almaktadır. Hayvancılıkta yem maliyetlerinin dışında hayvanları otlatılacak meraların kalmaması ve işgücü sıkıntısı önemli iken, arıcılıkta en başta iklim ve tarım ilaçlarının kullanımı belirtilen en önemli sorunlar arasındadır.

Araştırmada pandeminin tarımsal üretime etkisi sorgulandığında ise çiftçiler pandemiden farklı şekillerde ve yönlerde etkilendiklerini belirtmişlerdir. Pandemi en çok etkilenen çiftçiler sebze üreticileri ve hayvancılıkla uğraşanlar olmuştur. Pazarların kapanması ya da günlerinin değişmesi sebze üreticilerinin sabit müşterilerini kaybetmelerine, dağıtım ve pazarlamada sorunlar yaşamalarına neden olmuştur. Hayvancılıkla uğraşan süt üretim yapan çiftçiler ise restoranlar, oteller, kafeler ve pilajların kapanmasından oldukça olumsuz etkilenmiş, sütü toplamakta ve toplanan sütün dağıtım ve pazarlanmasında güçlükler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bunun dışında zeytin, incir, tahıl, mısır ve pamuk üreticilerinin pandemiden çok fazla etkilenmedikleri görülmüştür. Arıcılıkla uğraşan çiftçiler de pandeminin ilk günlerinde müşteri kaybına uğramış ancak sonrasında telefon ve internet siparişleri sayesinde bu durumu toparladıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmada özellikle sebze üretimi yapan çiftçiler pandemiden bir sonraki aşamada hangi ürünleri üretecekleri kararlarına çok etkisi olmadığını, zaten tarlalarına iki-üç farklı sebze ekerek riski dağıttıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan çiftçiler pandemiden daha 3-4 yıl süreceği, ancak bu konuda bir önlem almadıklarını da ifade etmişlerdir. Aslında Torbalı ve civarında ekim yapan küçük aile çiftçileri pandemiden daha çok ülkemizdeki tarım politikalarından, daha doğrusu tarımdaki yapısal sorunlardan daha fazla şikâyet etmektedir. Bu nedenle, özellikle savaş ve pandemi gibi olağanüstü dönemlerde ülkenin tarımsal kaynaklar bakımından kendi kendine yeterliliğini artırmak oldukça önemlidir. Nitekim çalışmanın başında da dile getirildiği gibi ülkeler bu dönemde içe kapanan, daha korumacı tedbirler almış ve önce kendi halklarının ihtiyaçlarını karşılayacak politikalar oluşturmuşlardır. Ülkemizin de pandemiden ders alarak, tarımda dışa bağımlılığı azaltacak önlemler alması gerekmektedir. Bunun için de küçük aile çiftçilerinin desteklenmesi ve yerel üretimin teşviki oldukça önemlidir.

Pek çok ülke pandemide tarım ve gıda zincirinin sürekliliği, tarım işçiliği, yerel gıdayı özendirme, tarımda dijitalleşme gibi konu başlıklarına öne çıkarmış, bu konularda güçlü adımlar atmıştır. Bizim de bu başlıklarda önlemler almamız ve kendimizi bu alanlarda geliştirmemiz önem arz etmektedir. Özellikle üreticiden tüketiciye ulaşım yolunun kısalması ve tarımda dijitalleşme gibi alternatif pazarlama yöntemlerinin gelişmesiyle yeni neslin tarıma ilgisi artırılabilir. Çünkü, görüşmeler esnasında çiftçilerin yaşlarından dolayı dijital tarımdan uzak oldukları ve oldukça gelenekçi yaklaşımları dikkat çekmiştir.

Pandemi sürecinin başlamasında sonra tüketici davranışlarındaki değişimler e ticaretin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Tarımda e ticaret uygulamaları değer zincirini kısaltarak "tarladan sofraya" üretim sağlanacak ve bu sayede yaratılan artı değerlerin yine çiftçinin elinde kalması sağlanmış olacaktır. Bir diğer önemli konuda çiftçi ailelerin çocuklarının çiftçilik yapma arzusu taşımamalarıdır. Yeni nesillerin tarımsal uğraşı konusunda teşvik edilmesi ve tarımda bir gelecek olduğuna inanması gerekmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını ve intihal yapmadıklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

KAYNAKLAR

- Adaman F. vd (2020) İklim Değişikliği Bağlamında Tarımda Dönüşümün Politik Ekolojisi. İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20201125-22115500.pdf> Erişim: 14.10.2021
- Arslan, G.E., (2020), Pandeminin Hatırlattıkları: Eğitim, Tarım ve Sağlık, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 47-68.

- Brady, G. Korzenszky, A., Bini, E.C. and Campolina, A. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19) and family farming. <http://www.fao.org/familyfarming/detail/en/c/1300574/>
- BDUTAEM (2021) , Covid-19 Salgınının Konya İlinde Tarım İşletmelerine Etkisinin İncelenmesi , Küçükçongar M., Özdemir F., Karakurt C., Özdemir E., Önder M., Topal İ., Pekergin Z.B., Öztürk E. (2021). BDUTAEM, Konya/Türkiye.
- Calus, M., & Van Huylenbroeck, G. (2010). The Persistence of Family Farming: A Review of Explanatory Socio-economic and Historical Factors. *Journal of Comparative Family Studies*, 41(5), 639–660. <http://www.jstor.org/stable/41604397> Erişim: 12.01.2022
- Campolina, A., Cungu, A. He, J., Hani, M. Benni, N., Gazzoli, V.B. and Vetlou, Y. (2020). COVID-19 and smallholder producers' access to markets. <http://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1272443/>
- Cortignani, R., Carulli, G., Dono, G. (2020). COVID-19 and labour in agriculture: Economic and productive impacts in an agricultural area of the Mediterranean. *Italian Journal of Agronomy*, 15(2), 172-181.
- Dahir A.L. (2020), "Instead of Coronavirus, the Hunger Will Kill Us" A Global Food Crisis Loom" New York Times 'Instead of Coronavirus, the Hunger Will Kill Us.' A Global Food Crisis Looms. - The New York Times (nytimes.com) Erişim: 17.01.2022
- Elizabeth, G. and , Campos A.P. (2014), Identifying the "family farm": an informal discussion of the concepts and definitions. ESA Working Paper No. 14-10. Rome, FAO.
- FAO (2014), *The State of Food and Agriculture 2014. Innovation in family farming.*
- FAO and IFAD. 2019. *United Nations Decade of Family Farming 2019-2028. Global Action Plan.* Rome.
- Kan, A. ve Kan, M. (2020), Sürdürülebilirlik Çerçevesinde "Yeni Normal"de Aile Çiftçiliğinin Önemi, Editörler: Osman Yılmaz, Ufuk Karadavut, Mustafa Kan, Kriter Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul.
- Kayabaşı, E. T. (2020), Covid-19'un Tarımsal Üretim Etkisi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 38-45.
- Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2013) *Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük. İletişim Yayınları İstanbul*
- Keskin, G., Kaplan, G., Başaran, H. (2017), *Türkiye'de Aile Çiftçiliği, İşgücü Prodükтивitesi ve Sürdürülebilirlik, Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 21(2), 209-218.
- STM Teknolojik Düşünce Merkezi (2020), *Covid-19 Sonrası Dünyada ve Türkiye'de Gıda Güvenliği, Trend Analizi*, <https://thinktech.stm.com.tr/tr/covid-19-sonrasi-dunyada-ve-turkiyede-gida-guvenligi>, Erişim: 31.01.2022.
- Önal, N.E. ve Özalp, B. (2018) "Sustainability in Agriculture and Alienation in Agriculture: Arguments Derived from the Case of Turkey", *Beykoz Akademi Dergisi*, 6(2): 158-168.
- Özügürlü, M. (2011) *Küçük Köylülüğe Sermaye Kapamı Türkiye'de Tarım Çalışmaları ve Köylülük Üzerine Gözlemler*, Nota Bene Yayınları, Ankara
- TARDES KKB Tarım Kredi Değerlendirme Sistemi (2020), *Koronavirüsün (Covid-19) Tarım ve Gıda Sektörüne Etkileri* (https://www.kkb.com.tr/Resources/ContentFile/KKB_2021_TARIMSAL_GORUNUM_SAHA_ARASTIRMASI.pdf)
- TÜSİAD (2020) *Tarım ve Gıda 2020: Sürdürülebilir Büyüme Bağlamında Tarım ve Gıda Sektörünün Analizi.* TÜSİAD, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yılmaz, E., Turgut, U., Tosun, D., Gümüş, S. (2020), İzmir İlindeki Çiftçilerin Kırsal Nüfusun Yaşlanma Eğilimi ve Tarımsal Faaliyetlerin Devamlılığına İlişkin Görüşleri, *Tarım Ekonomi Dergisi*, 26 (2), 109-119